

TIBOR A. BREČKA

Psychologie
katastrof

Vybrané kapitoly

TRITON
Praha / Kroměříž

Tibor A. Brečka
Psychologie katastrof

*Poděkování patří
šéfredaktorovi časopisu Rescue report Radku Kislingerovi,
příslušníkům složek Integrovaného záchranného systému České republiky,
všem, kteří se podíleli na vzniku této publikace,
Bohu.*

TIBOR A. BREČKA

Psychologie
katastrof

Vybrané kapitoly

TRITON

Tibor A. Brečka
Psychologie katastrof

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

© Tibor A. Brečka, 2009

© TRITON, 2009

Cover © Renata Brtnická, 2009

Vydalo Nakladatelství TRITON, Vykáňská 5, 100 00 Praha 10
www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-330-1

OBSAH

Úvod do psychologie katastrof	9
Gestalt psychologie, Gestalt psychoterapie a analytická psychologie	11
Viktimologie z pohledu psychologie katastrof	18
Něco málo o agresi	31
Strach a stres	37
Emoce – a co s nimi?	41
Psychické poruchy a jiná onemocnění vzniklá a související s problematikou mimořádných událostí	46
Duševně narušený jedinec – orientační odhad a specifika komunikace	58
Komunikace při zásahu jednotek Integrovaného záchranného systému z hlediska psychologie katastrof	65
Komunikace s účastníky dopravních nehod	70
Dopravní nehoda (nejen) při výkonu služby a možnosti pomoci	75
Fotografie a jiné záznamy a jejich možný dopad na oběti	81
Specifika komunikace a fungování paměti u postižených mimořádnou událostí	84
Internetové diskuse o dopravních nehodách – možnosti a rizika	88
Skupiny zranitelných osob při mimořádných událostech	92
Gestalt teoretický pohled na specifické skupiny obyvatelstva při mimořádných událostech	97
Závěr	105
Použitá literatura a jiné zdroje	106

Úvod do psychologie katastrof

Vybrané kapitoly z psychologie katastrof je kniha, která má za cíl poskytnout psychologický pohled na některá témata, se kterými se v rámci vyrovnávání se s mimořádnými událostmi a katastrofami setkáváme. Pokud vyjdeme z definice psychologie jakožto vědy, která se zabývá lidským chováním a prožíváním, pak tedy psychologie katastrof je vědou, která se zabývá chováním a prožíváním lidí v mezních či mimořádných situacích, katastrofách, a to profesionálů i civilistů. Jako příklad mimořádné situace je v této knize použita zpravidla dopravní nehoda, ale místo dopravní nehody si lze představit i jakoukoliv jinou mimořádnou situaci (požár, povodeň, zemětřesení, ale také trestnou činnost apod.).

Kniha je psána zejména z pohledu příslušníků tří základních složek Integrovaného záchranného systému (IZS)¹, tedy Hasičského záchranného sboru České republiky (HZS ČR), Policie České republiky (PČR) a Zdravotnické záchranné služby (ZZS), ovšem své si v ní najdou i příslušníci dalších složek IZS, ať již státních, či soukromých, neziskových apod. Je ale samozřejmě určena hlavně všem těm, kteří z různých důvodů, ať již pracovních či soukromých, přicházejí s touto problematikou do styku.

Psychologie katastrof je problematika, která ač byla dříve (z různých důvodů) opomíjena, se nyní dostává do popředí zájmu a je sledována jako přínosná v mnoha různých ohledech. Psychologie totiž není věda odtržená od života, ale dá se říci, že je naopak vědou o životě samém. O tom, jak se člověk chová, jak jedná, co prožívá, co se v něm odehrává na různých rovinách. A každý z nás je člověkem, proto nám psychologické znalosti umožní lépe se orientovat, jednat, komunikovat, pracovat nejen s druhými, ale také sami se sebou.

Pokud budeme řadit psychologii katastrof do systému psychologických vědních disciplín, zařadíme ji mezi disciplíny aplikované. Z tohoto důvodu zde také nejsou vysvětleny základní psychologické termíny, lze je najít v další psychologické literatuře (viz seznam použité literatury). Psychologie katastrof vychází z poznatků jiných psychologických disciplín, zejména obecné psychologie, vývojové psychologie, psychopatologie a forenzní (chcete-li policejní) psychologie, ale také z poznatků jiných vědních oborů, například

1) Více o IZS na webových stránkách <<http://www.hzscr.cz/integrovaný-zachranný-system.aspx>>.

urgentní medicíny a medicíny katastrof, psychiatrie, managementu krizového řízení, bezpečnostního managementu a jiných. S psychologií katastrof se lze také setkat pod delším a výstižnějším názvem „Psychologie katastrof, krizové komunikace a intervence“, pro naše účely však budeme používat kratší název „Psychologie katastrof“.

Osobně také čerpám zejména z poznatků Gestalt psychologie a Gestalt psychoterapie, jakož i z poznatků (hlubinně) analytické psychologie.

Uváděné ilustrační rozhovory, kazuistiky atd. jsou převzaty v původním znění, nejsou záměrně nikterak upravovány ani hodnoceny, slouží pouze pro ilustraci, uvedení či hlubší porozumění tématu.

Doufám, že kniha bude pro svého čtenáře či čtenářku zdrojem nových poznatků a inspirace pro další život, ať už pracovní, či soukromý.

Gestalt psychologie, Gestalt psychoterapie a analytická psychologie

V této publikaci budou na dalších místech použity poznatky odvolávající se na Gestalt psychoterapii, dá se říci, že pro určitá témata je Gestalt přístup doslova a do písmene základem, proto je vhodné na úvod definovat, co vlastně ona Gestalt psychoterapie a Gestalt psychologie je. Gestalt (z něm. *die Gestalt*) znamená tvar, proto se také někdy setkáme s názvem tvarová terapie či tvarová psychologie, který se ovšem v Čechách moc neujal.

Začneme se starší z nich, **Gestalt psychologii**. Gestalt psychologie vznikla na začátku 20. století v Německu. Feldman ji definuje jako „psychologický přístup, který se zaměřuje na organizaci vnímání a myšlení v ‚celostním‘ smyslu raději než na individuální elementy vnímání... Jejich krédem bylo, že celek je víc než jen součtem částí.“² Výsledkem jejich bádání bylo zformulování tzv. Gestalt zákonů organizace, které jsou platné jak pro vizuální, tak i pro sluchové vnímání. „Gestalt zákony organizace jsou sadou principů, které popisují, jakým způsobem organizujeme části a zlomky informací do smysluplných celků.“³ Jedná se o následující zákony⁴:

Uzavírání – máme tendenci douzavírat či dokončovat tvary a figury. Na obrázku a) v **Příloze 1** máme tendenci ignorovat mezery a soustředit se na celkový tvar.

Blízkost – prvky, které jsou blízko sebe, vnímáme společně, jako jeden tvar. Na obrázku b) v **Příloze 1** vnímáme spíše páry teček než jednotlivé tečky v řadě za sebou.

Podobnost – prvky, které jsou stejné či podobné, máme tendenci vnímat pohromadě. Na obrázku c) v **Příloze 1** vnímáme častěji horizontálně řádky koleček a čtverců než vertikálně smíchané sloupce, kde se kolečka a čtverečky střídají.

Jednoduchost – celkově vzato hlavním řídicím principem vnímání je jednoduchost. Pokud se díváme na nějaký tvar, máme tendenci ho vnímat jako co nejjednodušší. Na obrázku d) v **Příloze 1** uvidíme spíše kosočtverec

2) Přeloženo z angl., Feldman R. S.: Understanding psychology (New York 1999), str. 17.

3) Tamtéž, str. 127.

4) Převzato a volně přeloženo z Feldman R. S.: Understanding psychology (New York 1999), str. 127–128.